

Beogradski centar za ljudska prava

**POSTUPANJE SA LICIMA
LIŠENIM SLOBODE**
bilten

Beograd, septembar 2011.

Uvodne napomene

Od maja 2009. godine Beogradski centar za ljudska prava sprovodi projekat čiji je cilj unapređivanje pravne regulative i prakse radi sprečavanja i kažnjavanja torture i drugih nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, u okviru kojeg posećuje ustanove u kojim se nalaze lica lišena slobode – kazneno-popravne zavode i okružne zatvore. Kratki izveštaji o obavljenim posetama objavljuju se periodično (četiri puta godišnje), u biltenima u elektronskoj formi, dok se detaljnije informacije o stanju u ovim ustanovama objavljuju u sveobuhvatnim godišnjim izveštajima.

U ovom broju biltena nalaze se kratki izveštaji o posetama okružnim zatvorima u Zaječaru, Negotinu i Smederevu, obavljenim u junu 2011. godine. Tim Beogradskog centra sastavljen je od pravnika i lekara, a posete se sastoje iz razgovora sa upravom ustanove, medicinskim osobljem, osuđenim i prekršajno kažnjenim licima, zaposlenim u službi obezbeđenja i vaspitačima, iz uvida u dokumentaciju i obilaska objekata (posebno prostorija za smeštaj lica lišenih slobode). Pored toga, informacije o postupanju prema licima lišenim slobode u svim ustanovama se prikupljaju i zahvaljujući telefonskim pozivima i pismima osuđenih lica i njihovih porodica.

Kako je prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku za razgovor sa licima koja se nalaze u pritvoru potrebna prethodna saglasnost postupajućeg sudije, prilikom poseta se ne obavljaju razgovori sa ovim licima, jer je teško unapred, pre posete, znati ko su lica koja se nalaze u pritvoru i ko je postupajući sudija. Razgovori sa osuđenim licima se obavljaju bez prisustva obezbeđenja i uprave.

Pored poseta ustanovama u kojim se nalaze lica lišena slobode, saradnici Beogradskog centra za ljudska prava prate i postupanje tužilaštava i sudova u vezi sa kažnjavanjem torture, a tokom projekta posebna pažnja biće posvećena i izveštavanju medija o mogućim slučajevima torture.

Izradu biltena finansijski su podržali Evropska unija i Institut za otvoreno društvo. Za njegov sadržaj isključivo je odgovoran Beogradski centar za ljudska prava. Stavovi izneseni u njemu nikako se ne mogu smatrati stavovima Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Beogradski centar za ljudska prava se zahvaljuje na saradnji svim zaposlenim u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, bez čije pomoći sprovođenje ovog projekta ne bi bilo moguće.

Bilten su pripremili Nevena Dičić-Kostić, Bojan Gavrilović, Nikola Grujić, Žarko Marković i Jovana Zorić

OKRUŽNI ZATVOR U ZAJEČARU

Vreme posete: jun 2011. godine

Vreme prethodne posete: septembar 2009. godine

Brojno stanje u vreme posete: 19 pritvorenih, 2 prekršajno kažnjena i 132 osuđena lica (ukupno 153)

1. Materijalni uslovi

Okružni zatvor u Zaječaru je ustanova kategorisana kao zavod poluotvorenog tipa, smeštena na obodu grada, sa nekoliko objekata u kojim se nalaze lica u zatvorenom, poluotvorenom i otvorenom tretmanu. U vreme posete u zatvorenom odeljenju je boravilo 50, u poluotvorenom 60, a u otvorenom 10 osuđenika. U prijemnom odeljenju je bilo 12 osuđenika. Naravno, sva pritvorena lica su se nalazila u zatvorenom odeljenju. Zatvoreno odeljenje je izdvojeno i posebno ograđeno, a u okviru njega se nalazi i ambulanta.

U većini soba u zatvorenom odeljenju se, kao i prilikom prethodne posete, pre skoro dve godine, nalazi po osam ljudi, a ima i prostorija sa u kojim se nalaze po četiri osobe. I dalje najveći problem u ovom odeljenju predstavljaju nedostatak svežeg vazduha i donekle svetlosti, što je izraženije u prizemlju. U svim sobama je zagušljivo. Provetranje je skoro nemoguće, a uz to zagušljivosti doprinosi to što većinu osuđenika i pritvorenika čine pušači. Između dve posete nisu preduzimani nikakvi tehnički radovi kojim bi se problem rešio. Projekat za uvođenje ventilacije odavno postoji ali zbog nedostatka sredstava nikada nije započela njegova realizacija. U periodu između dve posete uprava zavoda je jednu prostoriju u delu zatvorenog odeljenja u kom se nalaze osuđena lica odvojila za nepušače i u njoj je u vreme posete bilo šest ljudi, koliko i može da primi, međutim, u pritvoru i dalje zajedno borave pušači i nepušači, tako da pritvorenici koji ne puše borave u najgorim uslovima. Kao što smo rekli, osvetljenost je slaba, posebno u prizemlju. Na spratu je taj problem nešto manje izražen, ali tamo postoji drugi problem – nema toaleta u sobama, već se koristi zajedničko kupatilo. I ono se gotovo i ne može provetravati, pa je zagušljivo, memljivo i vrlo prljavo. U ovom odeljenju se obroci služe u sobama, a nema ni prostorija za dnevni boravak, pa i pritvorena i osuđena lica u sobama provode gotovo ceo dan. Hodnik ispred dve sobe u kojim borave osuđenici je rešetkama odvojen od ostatka objekta, pa osuđenici iz ovih soba preko dana hodnik koriste kao dnevni boravak. Od osuđenika smo čuli da tokom zime postoji problem i sa grejanjem, koje je loše, kao i sa snabdevanjem toplom vodom, koje prema njihovim tvrdnjama često nedostaje. Prostor za šetnju je vrlo mali. U njemu se nalaze sprave za vežbanje i jedan tuš koji se leti koristi za rashlađivanje. U

ovom delu zavoda je ugrađen sistem za pozivanje osoblja koji se aktivira pritiskom na dugme koje postoji u svakoj sobi ali, prema rečima osuđenika, obezbeđenje na pozive ne reaguje brzo.

Uslovi boravka u zgradi poluotvorenog odeljenja su znatno bolji, iako je broj osuđenika po sobama veći nego u zatvorenom delu zavoda. Sobe su svetlije, dobro proventrene, a uz to osuđenici provode značajan deo dana van svojih soba. Za šetnju im je na raspolaganju znatno veći prostor, a postoji i velika zajednička prostorija. I higijena prostorija je u ovom delu zavoda bolja.

2. Postupanje prema licima lišenim slobode

I prilikom ove posete primedbe osuđenika odnosile su se uglavnom na nedostatak mogućnosti za rekreaciju i učestvovanje u smislenim aktivnostima (u zatvorenom odeljenju), kategorizaciju i navodno loš rad službe za tretman, za koju su tvrdili da na loš način komunicira sa njima, pored toga što ih retko posećuje (otprilike jednom u mesec dana). Od uprave zavoda smo čuli drugačije informacije - da vaspitači posećuju osuđene jednom u dve nedelje.

Nije bilo primedbi na način vođenja disciplinskih postupaka, a osuđenici su upoznati svojim pravima i kućnim redom, koji je istaknut na vidnom mestu u zavodu, ali ne i u sobama.

Osuđenici koji se nalaze u poluotvorenom i otvorenom odeljenju na otvorenom provode više od dva sata dnevno, koliko kao minimum propisuje ZIKS, a oni u zatvorenom odeljenju uglavnom po sat vremena pre i posle podne.

Nismo čuli ni primedbe u vezi sa ostvarivanjem prava na kontakt sa spoljnim svetom. U zavodu postoje telefonske govornice, omogućeno je dopisivanje, kao i prijem paketa. Učestalost i trajanje poseta je u skladu sa ZIKS. Većina osuđenika, praktično svi oni koji se nalaze van zatvorenog odeljenja, koristi posebna prava i vikendima i praznicima izlazi iz zavoda.

Radno je angažovan ukupno 71 osuđenik, svi iz poluotvorenog i otvorenog odeljenja, i to na poslovima u kuhinji, garaži, reznici i na ekonomiji. Osuđenici iz zatvorenog dela nemaju mogućnost da rade i nedostatak osmišljenih, svrsishodnih aktivnosti za njih predstavlja najozbiljniji nedostatak u tretmanu.

3. Bezbednost

U poslednje vreme nije bilo slučajeva bekstva iz zatvorenog odeljenja, ali se dešava da osuđenici iz poluotvorenog odeljenja napuste zatvor (tzv. slučajevi udaljenja) ili se ne vrate nakon poseta porodici tokom vikenda. Tokom 2010. i u prvoj polovini 2011. godine (do momenta naše posete) zabeleženo je jedno udaljenje iz zavoda, devet slučajeva u kojim se

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

osuđenici koji su koristili posebna prava nisu vratili u zavod i dvanaest kašnjenja prilikom povratka ovih osuđenika od kuće.

Ima slučajeva nasilja među osuđenima, (tokom 2010. i 2011. dogodio se 21 napad na osuđeno lice), što se kažnjava, odnosno pokušava predupređiti disciplinskim postupcima i razdvajanjem. Pretresi i kontrola prostorija i lica se vrše često, a dešavalo se da budu pronađeni ručno pravljeni bodeži i mobilni telefoni. Prema rečima uprave i osuđenika, ne postoje izražene neformalne grupe niti neki vid hijerarhije među osuđenima.

4. Zdravstvena nega

Zdravstvenu službu u ovoj ustanovi čine jedan stalno zaposlen lekar opšte medicine i dva medicinska tehničara. Popunjenost po sistematizaciji je 100%. Po ugovoru o delu je zaposlen i jedan psihijatar, koji zavod posećuje jednom mesečno, a ne jednom nedeljno kao što je bio slučaj u vreme naše prethodne posete.

Glavna ambulanta se nalazi u zatvorenom delu ustanove, a u poluotvorenom odeljenju postoji još jedna manja, pomoćna. U zatvorenom delu zdravstvena služba koristi dve prostorije, jednu za preglede, a drugu za čuvanje lekova i opreme. Obe su lepo uređene, prostrane i uredne. U odnosu na ostale ustanove slične veličine u Srbiji, ambulanta je dobro opremljena. Posедуje radni sto za lekara, ležaj za pregled, sterilizator, EKG aparat, bocu sa kiseonikom,ambu balon, dva aparata za merenje nivoa šećera u krvi, dva termometra, jedan inhalator i jedan otoskop. Apoteka je takođe dobro snabdevena lekovima, ali smo od lekara čuli da veliki problem predstavlja proces nabavke lekova, zbog čega se često dešava da služba ostane bez potrebnih lekova.

Često ima potrebe za prekovremenim radom. Lekar radi prekovremeno oko deset sati mesečno, a tehničari oko 15 (zbog obima posla, vanrednih poziva i specifičnog radnog vremena psihijatra, koji u ustanovu dolazi u popodnevnim časovima i provodi oko 3 sata u radu sa pacijentima).

Prilikom dolaska u ustanovu sva osuđena lica idu na obavezan lekarski pregled. On se vrši odmah po prijemu ili, ukoliko lice u zavod dođe tokom vikenda, prvog narednog radnog dana.

Lekarski pregled se, kao i u drugim ustanovama, zakazuje preko radnika službe obezbeđenja, a tom prilikom nema selekcije i svi koji se prijave za pregled i budu pregledani. Što se tiče hitnih stanja, lekar je u pripravnosti kada nije u ustanovi, pa se putem telefona konsultuje sa službom obezbeđenja kada se javi potreba za medicinskom intervencijom. Na ovakav način

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

delimično je izbegnuta mogućnost da obezbeđenje samo odlučuje o neophodnosti hitne medicinske intervencije, ali nije sasvim isključena. Uz to, na ovaj način je teže doneti pravu procenu o stanju u kom se pacijent nalazi, pa je možda bolje u ovakvim situacijama pozivati službu hitne pomoći. Pregledi se obavljaju tako da ih ne mogu čuti ni videti radnici službe obezbeđenja. Lekar osuđenike kojima je izrečena disciplinska mera upućivanja u samicu obilazi svakog dana.

Pristup civilnim zdravstvenim ustanovama je neometan i saradnja sa njima dobro funkcioniše. Prilikom transporta osuđenika u druge zdravstvene ustanove prisutan je tehničar, ali vozilo nema potrebnu opremu pa fizičko prisustvo medicinskog osoblja nije dovoljno u situacijama kada je potrebna hitna medicinska intervencija.

Osuđenici plaćaju stomatološke usluge, izuzev onih koje su hitne. Inače, usluge zubara se pružaju u lokalnom zdravstvenom centru. Svaki osuđenik ima zdravstveni karton i kartoni se uredno vode. Sistematski pregledi osuđenika se ne vrše. Postoje uslovi za uvođenje posebnog režima ishrane za one osuđenike za koje lekar proceni da im je potreban. S obzirom na dobru opremljenost ambulante, spektar dijagnostičkih i terapijskih procedura koje se mogu sprovesti je relativno širok (EKG, inhalacija i sl.). Postoji odgovarajući nadzor nad apotekom i izdavanjem lekova, mada smo iz razgovora sa radnicima zdravstvene službe čuli da ima problema prilikom distribucije već pripremljenih doza lekova tokom popodneva i večeri, kada oni nisu u ustanovi i kada lekove deli služba obezbeđenja (pojedini osuđenici tada odbijaju da uzmu propisane doze).

Iako postoji prostorija određena za stacionarno lečenje, njena svrha je promenjena, i ona se i dalje koristi kao pritvorska ćelija, tako da osuđenici u slučaju bolesti leže u sobama sa zdravim osuđenikima, bez izdvajanja, što je svakako značajan problem. Takođe, sama prostorija koja ima stacionarsku namenu je mala i ima krevete na sprat, tako da nije odgovarajuća za bolesnike.

Medicinsko osoblje nije edukovano za sprovođenje psihoterapije i radne terapije. Osuđenikima se saopštavaju informacije o njihovom zdravstvenom stanju, kao i porodicama, ukoliko za to ima potrebe i osuđenik na to pristaje. Takođe, lica lišena slobode imaju pravo da odbiju lečenje, i to se u praksi uglavnom dešava kada odbijaju uzimanje propisanih psihofarmaka.

Kontrola i nadzor nad ishranom, higijenom, sanitarnim uređajima, ventilacijom i grejanjem se vrši svakodnevno od strane radnika medicinske službe, a izveštaji se sastavljaju jedino u slučaju nepravilnosti. Generalno čišćenje kuhinjskih prostorija koje je lekar naložio se i dalje sprovodi jednom mesečno. Snabdevanje osuđenika sredstvima za održavanje lične higijene

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

se vrši preko magacina, u slučaju kada ih ne mogu sami nabaviti. Medicinsko osoblje je sposobno da prepozna pojačan rizik od samoubistva, te u takvim slučajevima izdvajaju osuđenika u posebnu prostoriju, te zahtevaju intervenciju psihijatra. Ukoliko se neko od lica lišenih slobode požali na bilo kakvo zlostavljanje, to se prijavljuje upravi zatvora. Lekarski pregled se obavezno vrši nakon primene mera prinude i prilikom otpuštanja osuđenika.

Zdravstvena služba učestvuje u izradi izveštaja nadležnim organima pri traženju alternativnih rešenja za osuđenike za koje je lišavanje slobode neprilično.

Radnici nisu posebno edukovani iz oblasti zatvorske patologije.

5. Osoblje

Odnosi među osobljem su ozbiljno poremećeni još pre dve godine, nakon što je jedan čuvar suspendovan jer je uneo u zatvor mobilni telefon osuđenika, posle čega je deo zaposlenih u službi obezbeđenja peticijom zahtevao smenu načelnika službe obezbeđenja. Naknadnim proverama je utvrđeno je da je načelnik postupio ispravno i savesno postupio. I pored toga, načelnik službe obezbeđenja je zamenjen, tačnije premešten u Okružni zatvor u Leskovcu. Zbog narušenih odnosa upravnik je zatražio da neki stražari budu premešteni u druge zatvore, što se i desilo, ali su oni ipak kasnije vraćeni u ovu ustanovu.

U službi obezbeđenja rade 32 osobe, što je, prema rečima uprave i zaposlenih, malo da bi se dobro osigurala bezbednost u ustanovi. Broj predviđen sistematizacijom je 35 a podnet je predlog da se on poveća na 48. Opremljenost se poboljšava (nabavljen je detektor za metal a kompletira se i oprema za video nadzor), ali još uvek postoji potreba za ulaganjem u opremu, pre svega u prevozna sredstva.

U službi za tretman rade 3 vaspitača, a upražnjeno je mesto za socijalnog radnika.

6. Preporuke

Kao što se iz uvoda može zaključiti, primarna potreba zavoda jeste uvođenje ventilacije u zatvorenom odeljenju. Izdvajanje osuđenika nepušača u posebnu prostoriju je dobar potez, ali nije rešenje problema. Dok se ventilacija ne uvede, bilo bi bolje postupati u potpunosti u skladu sa zakonom i uopšte ne dozvoljavati pušenje u zatvorenim prostorijama, jer je boravak nepušača u zadimljenim prostorijama u ovom odeljenju tokom celog dana zaista nehuman. Pored toga, zajedničko kupatilo na spratu u ovom odeljenju je u vrlo lošem stanju i trebalo bi ga urediti i zatim voditi računa o njegovoj higijeni. Ukoliko, kao što osuđenici kažu, zimi postoji problem sa grejanjem i snabdevanjem toplom vodom, onda bi i taj problem trebalo što hitnije otkloniti.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Nedostatak mogućnosti za rekreaciju, odnosno nedostatak aktivnosti za lica koja borave u zatvorenom delu je značajan problem u tretmanu i bilo bi dobro učiniti napore da se ovim ljudima ponudi bilo kakva vrsta zabavnog, kulturnog ili sportskog sadržaja. Jednako je važno učiniti napore da se poboljša komunikacija između osuđenika i zaposlenih u službi za tretman, te da pisana komunikacija ne bude osnovni način obraćanja jednih drugima. Pošto je broj lica koja imaju probleme sa bolestima zavisnosti veliki, bilo bi dobro uvesti programe lečenja ovih bolesti.

Kad je u pitanju rad zdravstvene službe, bilo bi dobro omogućiti joj da koristi prostorije za stacionarno lečenje, koje bi prethodno trebalo urediti tako da odgovaraju potrebama bolesnika. Kao što smo već spomenuli, mislimo da bi možda trebalo promeniti postojeću praksu rada lekara, i sve intervencije za kojim postoji potreba van njegovog radnog vremena prepustiti službi hitne pomoći. Na taj način bi se izbegla mogućnost da lekar na osnovnu telefonskog razgovora sa stražarima pogrešno proceni potrebe pacijenta, a i njemu bi se omogućilo da se odmori i smanji broj prekovremenih radnih sati.

Bilo bi dobro sprovoditi edukaciju medicinskog osoblja iz oblasti zatvorske patologije, a zatvorsko osoblje koje dolazi u kontakt sa licima lišenim slobode (pre svega obezbeđenje i vaspitače) bi bilo dobro obučiti da prepozna rane znake psihičkih poremećaja.

OKRUŽNI ZATVOR U NEGOTINU

Vreme posete: jun 2011. godine

Vreme prethodne posete: septembar 2009. godine

Brojno stanje u vreme posete: 36 pritvorenih i 14 osuđenih lica (ukupno 50)

1. Materijalni uslovi

Okružni zatvor u Negotinu, koji se nalazi uz sam centar grada, kategorisan je kao ustanova poluotvorenog tipa i veoma je malog kapaciteta – maksimalno može primiti oko 70 lica. U najvećem delu se koristi za pritvor. U tom delu postoji osam prostorija sa po šest kreveta za kolektivni smeštaj i jedna samica. Higijena je u ovim prostorijama zadovoljavajuća, ali je vrlo zagušljivo. Između naše dve posete napravljeno je novo kupatilo koje je dovoljno prostrano, provetreno i čisto. U trenutku ove posete u toku je bilo renoviranje hodnika pritvorskog dela.

Osuđena i prekršajno kažnjena lica se smeštaju u objekat koji se nalazi uz dvorište zavoda, koje je istovremeno i prostor za šetnju. Ovde se nalaze i kuhinja i trpezarija, kao i prostorije u kojim rade zaposleni u službi za tretman. Između naše dve posete renovirana je prostorija u kojoj borave lica koja su u zatvorenom tretmanu. Uz to, u zavodu je promenjeno 40 dušeka i kreveta (u vreme prethodne posete dušeci su bili u vrlo lošem stanju), a nabavljene su i nove kasete za osuđena lica.

Trenutno jedan od najznačajnijih problema, prema rečima upravnika, predstavlja manjak specijalnih vozila za prevoz (marica). Zavod trenutno na raspolaganju ima jedno veliko specijalno vozilo i dva putnička automobila. Upravnik zavoda nam je rekao da je potrebno još jedno, manje specijalno vozilo.

2. Postupanje prema licima lišenim slobode

Ni tokom ove posete nismo primili pritužbe koje bi se odnosile na fizičko ili psihičko zlostavljanje. Osuđenici kažu da imaju korektan odnos sa upravom i zatvorskim osobljem. Ponovo se nekoliko osuđenika žalilo na kvalitet zdravstvene nege. Oni su tvrdili su da lekar ne posvećuje dovoljnu pažnju osuđenicima i da na loš način komunicira sa njima.

I dalje nema nikakvih problema sa ostvarivanjem prava lica lišenih slobode garantovanih ZIKS. Boravak na otvorenom traje bar onoliko koliko je propisano zakonom, u skladu s kojim se sprovode i posete, dopisivanje, prijem poseta i paketa. Osuđenici su upoznati sa svojim pravima i načinom funkcionisanja zatvorskih službi.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Broj izrečenih disciplinskih mera je i dalje vrlo mali. U poslednje dve godine je zabeleženo manje od deset disciplinskih prestupa, a uglavnom se radilo o zloupotrebi posebnih prava.

U poslednje dve godine nije zabeležen nijedan slučaj korišćenja mera prinude.

3. Bezbednost

U poslednje tri godine nije bilo pokušaja bekstva, niti su zabeleženi pokušaji ubistva ili samoubistva. Poslednje udaljenje se desilo 2009. godine i tada je lice koje se udaljilo vrlo brzo pronađeno i vrađeno u zavod. Nasilje među osuđenima i pritvorenim licima je retko, a u poslednje dve godine nisu zabeleženi ni napadi na službena lica.

Prema rečima uprave i osuđenih lica ne postoje neformalne grupe niti bilo kakva hijerarhija među osuđenima i pritvorenim licima, što je s obzirom na veličinu ustanove i očekivano.

Broj ljudi angažovanih po smenama je ostao isti kao što je bio pre skoro dve godine – u dnevnoj smeni obično rade četiri, a u noćnoj tri čuvara. Osim njih, u zavodu se na poslovima obezbeđenja mogu naći i policajci, u situacijama kada koriste zatvorske prostorije za smeštaj zadržanih lica, ali se to dešava jako retko.

4. Zdravstvena nega

U zdravstvenoj službi rade lekar zaposlen po ugovoru o delu i medicinska sestra. Lekar u zavod dolazi tri puta nedeljno na po oko sat vremena i tada vrši preglede. Tri puta nedeljno u zavod dolazi i psihijatar dolazi tri puta nedeljno. Nedavno je odobreno zapošljavanje jednog lekara i očekuje se da on uskoro bude primljen i počne da radi. Svi specijalistički pregledi se obavljaju van zavoda i prilično su česti.

Prostorija koja se koristi kao ambulanta nije adekvatno opremljena. U njoj se nalaze samo ležaj za preglede, aparat za merenje pritiska i toplomer. Druge opreme nema. Ovakvo stanje je bilo i u vreme naše prethodne posete. Kad se zna koliko je ustanova mala i da joj nedostaje prostora, i razumljivo je što nije opremljena poput ambulanti drugih, većih zavoda.

Pregled po prijemu se vrši u roku od 24 časa, izuzev kada je lice lišeno slobode primljeno vikendom ili tokom praznika. U tom slučaju se pregled vrši prvog narednog radnog dana. Lekar prilikom prvog pregleda saopštava na koji način funkcioniše zdravstvena nega, ali ne dobijaju informacije o higijeni u ustanovi, te zaraznim bolestima. Pregledi se inače se zakazuju preko

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

službe obezbeđenja ili medicinske sestre, kada je u ambulanti, a obavljaju prilikom prvog narednog dolaska lekara. Kada je potrebna hitna medicinska intervencija, poziva se služba hitne pomoći. Pregledi se u zatvorskoj ambulanti i dalje obavljaju uglavnom uz prisustvo radnika službe obezbeđenja. Napominjemo da bi poželjno bilo vršiti ih nasamo, bez prisustva nemedicinskog osoblja obezbeđenja, izuzev ukoliko bi vršenjem pregleda na takav način bila ugrožena bezbednost medicinskog osoblja ili lica koje se pregleda.

Kada postoji potreba za tim, lica lišena slobode se prebacuju u civilne zdravstvene ustanove, koje ne prave nikakve probleme u vezi sa njihovim prijemom. Prilikom transporta na pregled ili lečenje u civilnim ustanovama, medicinska sestra je uvek deo pratnje, što nije bio slučaj prilikom prve posete.

Stomatološke usluge se pružaju van zatvora, u civilnoj ustanovi.

Zdravstveni kartoni se vode uredno. Ne vrše se sistematski pregledi, što u ustanovi ove veličine i ne predstavlja ozbiljniji problem. Prema rečima upravnika, iako upućivanja osuđenika u samicu dugo nije bilo (više od dve godine), lekar zna da je dužan da svakog dana posećuje osuđenike koji izdržavaju meru upućivanja u samicu, a prethodno se, u skladu sa ZIKS, izjasni o tome da li je osuđenik koji je u disciplinskom postupku kažnjen takvom merom zdravstveno sposoban da je izdrži. Medicinska sestra nije upoznata sa ovom obavezom lekara.

Donekle je moguće uvođenje posebnog režima ishrane za osuđenike ili pritvorenike čije zdravstveno stanje to zahteva.

Lekar nadzire apoteku i izdavanje lekova. On vrši i kontrolu nad ishranom, higijenom, sanitarijama, ventilacijom i grejanjem. Kada u ustanovi nema medicinskog osoblja, zaposleni u službi obezbeđenja dele prethodno pripremljene terapije.

U zatvoru nema zaposlenog psihologa.

Više lica lišenih slobode boluje od hepatitisa C. Nema registrovanih zavisnika, HIV pozitivnih, novootkrivenih slučajeva tuberkuloze, slučajeva povrede na radu ili u sukobima, kao ni silovanja, samopovređivanja, pokušanih ili izvršenih samoubistava ili smrtnih slučajeva. Moguće je sprovođenje metadonske terapije, ali samo ukoliko je s njom započeto pre dolaska u zavod. U zavodu je lekar ne prepisuje.

Licima lišenim slobode se ne daju pisane informacije o zaraznim bolestima, niti se vrši edukacija u vezi s njima na druge načine.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Među zaposlenima nema posebno edukovanih za rano prepoznavanje rizika od samoubistva, a medicinsko osoblje nije posebno edukovano ni iz oblasti zatvorske patologije.

5. Osoblje

U ustanovi je zaposleno 28 ljudi, od čega dvoje na određeno vreme. U službi obezbeđenja radi 20 ljudi. U službi za tretman, kao i na pravnim poslovima, zaposlena je po jedna osoba. Međusobni odnosi zaposelnih i njihova komunikacija su vrlo dobri.

6. Preporuke

I tokom druge posete stekli smo utisak da je postupanje prema licima lišenim slobode dobro i da se njihova zakonom garantovana prava poštuju. Ovakvu, dobru praksu bi samo trebalo očuvati.

Jedan od osnovnih nedostataka uočenih prilikom prethodne posete je rešen nabavljanjem novih dušeka, tako da sada kao osnovni problem kada su u pitanju izgled i funkcionalnost objekata predstavlja zagušljivost u pritvorskom delu zatvora. Bilo bi dobro ukoliko bi ovaj problem u narednom periodu bio otklonjen.

I prilikom ove posete naglašavamo da je poželjno prilikom zdravstvenog pregleda obezbediti privatnost pacijenta, što bi se postiglo tako što pregledima ne bi prisustvovalo nemedicinsko osoblje (obezbeđenje), izuzev kada postoji razumna pretpostavka da bi lice koje se pregleda moglo povrediti medicinsko osoblje ili sebe.

Takođe, bilo bi dobro ukoliko bi se lica koja borave u zatvoru redovno informisala o zaraznim bolestima. Pored toga, trebalo bi svim pacijentima, ukoliko to žele, omogućiti da primaju metadonsku terapiju, bez obzira da li su je pre dolaska u zavod primali ili ne. Pri tome, bilo bi dobro da odluku o tome pacijenti donesu nakon konsultacija sa psihijatrom. Pošto jedan psihijatar posećuje ustanovu, ovo ne bi trebalo da predstavlja značajniji problem.

Medicinsko osoblje koje vrši preglede u ustanovi trebalo bi edukovati iz oblasti zatvorske patologije, a zatvorsko osoblje iz oblasti psihijatrije, kako bi bilo osposobljeno za rano otkrivanje psihijatrijskih poremećaja i prepoznavanje rizika od samoubistva kod osuđenika.

OKRUŽNI ZATVOR U SMEDEREVU

Vreme posete: jun 2011. godine
Vreme prethodne posete: april 2010. godine
Brojno stanje u vreme posete: 80 pritvorenih i 44 osuđena lica (ukupno 124)

1. Materijalni uslovi

Okružni zatvor u Smederevu nalazi se u strogom centru grada, uz zgrade policije i suda. Pored očiglednih prednosti ovakvog položaja koje se ogledaju u olakšanoj saradnji sa policijom i jednostavnim sprovođenjem osuđenih i pritvorenih lica na suđenja pred lokalnim sudom, postoje i njegove ozbiljne mane - vezane za nedostatak prostora i nemogućnost ili otežano proširenje kapaciteta i adaptaciju postojećeg objekta. Jedan od osnovnih problema, koji smo uočili i tokom prve posete, je mali prostor za šetnju. Pored glavne zgrade u centru grada, zatvor poseduje i ekonomiju na kojoj se proizvode poljoprivredni proizvodi koji se koriste u ishrani zatvorenika. Novac koji se dobija prodajom ostatka proizvoda koristi se za potrebe zatvora.

Za razliku od većine okružnih zatvora u Srbiji, ovaj zatvor nema prostorije koje bi davao na korišćenje policiji za smeštaj zadržanih lica. Razlog za to je jednostavan – nedostatak prostora.

Prostorije u kojim borave lica lišena slobode su u dobrom stanju, dobro opremljene i održavane. Adaptirane su tako da u svakoj postoji mokri čvor i dugme za pozivanje osoblja u slučaju potrebe za hitnom intervencijom. U skladu sa zakonom, u njima se ne toleriše pušenje, izuzev u prostorijama posebno namenjenim za pušače.

Može se reći da je uprava zavoda, u okviru onoga što je u njenoj moći, učinila dosta kako bi uslovi u kojim borave lica lišena slobode u ovoj ustanovi bili dobri, i oni to u najvećoj meri i jesu, ali postoji problem sa nedostatkom prostora, pre svega za šetnju i rekreaciju.

Kad je u pitanju opremljenost zavoda, naglašena je potreba za specijalnim vozilima za transport zatvorenika. Trenutno postoje dva takva vozila, ali je jedno neispravno.

Postoji problem sa snabdevanjem kantine u kojoj zatvorenici kupuju prehrambene proizvode. Naime, od kako je uveden sistem centralizovanih nabavki (što znači da se proizvodi za sve ustanove za izvršenje krivičnih sankcija naručuju na jednom mestu, preko Uprave za izvršenje krivičnih sankcija) dolazi do nestašice pojedinih proizvoda, ali i rasta cena.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

2. Postupanje prema licima lišenim slobode

Tokom razgovora sa osuđenim licima u Okružnom zatvoru u Smederevu nismo čuli pritužbe koje bi se odnosile na bilo kakvo fizičko ili psihičko zlostavljanje. Osuđenici opisuju postupanje službe obezbeđenja i ponašanje zaposlenih u njoj kao korektno i nemaju zamerki na njihov rad. Predstavnici uprave održavaju sastanke sa osuđenima jednom nedeljno i na njima se razgovara o tekućim problemima u ustanovi. Tada se saslušaju i eventualne pritužbe osuđenih lica. Ovakva praksa je za svaku pohvalu i verovatno je primenjiva na sve ustanove u kojim boravi relativno mali broj osuđenih lica.

Neki od osuđenika s kojim smo razgovarali su imali primedbe na to što im je telefoniranje omogućeno u periodu između 17 i 20 časova pa nisu u mogućnosti da telefonom kontaktiraju institucije čije se radno vreme završava u 15 časova. Kad su u pitanju drugi vidovi komunikacije sa spoljnim svetom, uključujući kontakt sa porodicama, nismo čuli bilo kakve primedbe.

Osuđenici s kojim smo razgovarali su rekli da ishrana nije loša, ali da bi mogla biti raznovrsnija.

Broj disciplinskih postupaka se kreće između tri i četiri mesečno i najčešće se vode zbog zloupotrebe posebnih prava. U poslednje vreme nije izricana mera upućivanja u samicu.

Osuđenici na otvorenom provode sat vremena dnevno iako je u članu 68 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija predviđeno da bi boravak na otvorenom trebao da traje najmanje dva sata dnevno. Za astmatičare i starije osobe se obezbeđuju i dodatni, posebni termini za šetnju. U ustanovi nema nikakvih sprava za vežbanje ili terena za rekreaciju. Na sreću, više od 50% osuđenika je radno angažovano, pa se tako donekle nadomešćuje problem nedostatka uslova za rekreaciju.

3. Bezbednost

U poslednjih nekoliko godina nije bilo pokušaja bekstva, napada na osoblje, samoubistava ili samopovređivanja. Iz razgovora sa upravom i osuđenima smo saznali da uticaj neformalnih grupa u ustanovi nije izražen. Prema rečima osuđenika, nema ozbiljnih međusobnih sukoba a osoblje je u stanju da obezbedi sigurnost svih lica lišenih slobode, uprkos tome što je služba obezbeđena preopterećena zbog nedostatka ljudstva. Postoje planovi da se sistem video nadzora proširi tako da, osim soba u kojim se spava i hodnika koje trenutno pokriva, obuhvati i druga mesta na kojima borave lica lišena slobode. Kad je u pitanju oprema, postoji i detektor mobilnih telefona, a postoji potreba za nabavkom skenera za pakete.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

4. Zdravstvena nega

U zdravstvenoj službi rade lekar, koji je angažovan po ugovoru o delu i medicinski tehničar, koji je stalno zaposlen. Lekar radi dva dana u nedelji od 8 do 15:30 časova. Sistemizacijom je predviđeno stalno radno mesto za lekara i očekuje se da bi ga lekar koji je trenutno angažovan mogao uskoro popuniti. Prema rečima osoblja ustanove, postoji potreba za zapošljavanjem još jednog medicinskog tehničara, koji bi radio u popodnevnoj smeni.

Jedna mala prostorija je adaptirana kako bi se koristila kao ambulanta, ali je slabo opremljena, tako da ima samo aparate za merenje pritiska i šećera u krvi. Primetna je vlaga na zidovima, mada nam je naglašeno da se kreći svaki 6 meseci. U ustanovi nema stacionara, ali je, prema rečima uprave, u planu renoviranje prostorija koje bi se onda adaptirale tako da se mogu koristiti za stacionarno lečenje.

Obavljaju se obavezni medicinski pregledi pritvorenika i osuđenika prilikom dolaska u ustanovu, a tokom njih se daju obaveštenja o funkcionisanju zdravstvene službe u ustanovi. Inače, lekarski pregledi se zakazuju ponedeljkom i četvrtkom prijavljivanjem službi obezbeđenja i vrše prilikom prvog narednog dolaska lekara, izuzev u situacijama kada je hitno potreban pregled. Tada se on obavlja odmah, istog dana. Specijalistički pregledi se vrše u bolnici Sveti Luka u Smederevu. Psihijatrijska nega se pruža u lokalnom zdravstvenom centru. Saradnja sa civilnim ustanovama je na zadovoljavajućem nivou. Prilikom transporta lica lišenih slobode u civilne zdravstvene ustanove u njihovoj pratnji se nalazi i medicinski tehničar. Lekarski pregled se obavlja nasamo, bez prisustva službe obezbeđenja (što je pozitivna novina, pošto je u vreme naše prethodne posete postojala praksa da se pregledi vrše u prisustvu čuvara). Sistematski pregledi osuđenika se ne vrše.

Postoji mogućnost uvođenja posebnog režima ishrane, po preporuci lekara. Kao što smo već pomenuli, ne postoje uslovi za stacionarno lečenje. Terapiju, tj. lekove deli medicinski tehničar a kada on nije prisutan to rade komandiri, koristeći unapred pripremljene dozere. Naravno, ovakva praksa nije najbolja.

U zavodu nema zaposlenih psihologa.

Pacijentima su dostupne sve informacije koje se tiču njihovog zdravstvenog stanja, toka lečenja i propisanih lekova. Lečenje se vrši isključivo uz pristanak pacijenata, koji uvek mogu odbiti tretman.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Od osoblja zavoda smo čuli da se zatvorenici sprovode u civilnu zdravstvenu ustanovu radi popravki i lečenja zuba, kao i hitnih intervencija, međutim, osuđenici s kojim smo razgovarali tvrde da je vađenje zuba jedina stomatološka usluga koja se omogućava.

Lekovi se nabavljaju u lokalnoj apotekarskoj ustanovi jednom nedeljno i čuvaju zaključani u ambulanti.

Trenutno nema zatvorenika koji koriste metadonsku terapiju. Poslednji takav zatvorenik je u ustanovi bio prošle godine. Redovno se daju vakcine protiv hepatitisa. Informacije o zaraznim bolestima se distribuiraju putem brošura. Medicinsko i drugo osoblje nije edukovano da prepozna povećan rizik od suicida, niti je posebno obrazovano iz oblasti zatvorske patologije.

Zaposleni u zdravstvenoj službi nisu imali prilike da zabeleže slučajeve nasilja nad zatvorenicima. Nakon upotrebe mera prinude obavezno se sprovodi lekarski pregled koji se ponavlja i nakon 12, odnosno 24 časa nakon upotrebe mere prinude.

5. Osoblje

U ustanovi je zaposleno 37 osoba. U službi obezbeđenja radi 26 ljudi od čega, kada uzmemo u obzir odsustva, bolovanja, odmora itd, na poslovima obezbeđenja aktivno radi oko 20 ljudi. Po rečima uprave optimalan broj radnika službe obezbeđenja bio bi 33.

6. Preporuke

Okružni zatvor u Smederevu je učinio dosta na polju poboljšanja uslova boravka lica lišenih slobode, tako da su sobe relativno skoro renovirane i nalaze se u dobrom stanju, koje bi trebalo održati.

Na žalost, problem nedostatka uslova za rekreaciju nije lako rešiv i predstavlja ozbiljan problem, posebno za pritvorenike i osuđene u zatvorenom tretmanu, koji nemaju mogućnost da rade. Bilo bi dobro ukoliko bi se za njih nabavilo bar nekoliko sprava koje bi mogli koristiti za vežbanje. Važno je i da osuđenici imaju pristup telefonu i u prepodnevnom časovima, da bi, ukoliko im je to potrebno, mogli kontaktirati sa institucijama koje ne rade popodne.

Najviše bi se mogla unaprediti zdravstvena zaštita. Neophodno je obezbediti češće prisustvo lekara, što je najbolje uraditi njegovim zapošljavanjem, a svakako bi bilo dobro da se zaposli i još jedan medicinski tehničar. Uz to, bilo bi dobro proširiti postojeću ambulantu (što je zbog arhitektonskih ograničenja verovatno moguće jedino njenim izmeštanjem u drugu, veću prostoriju) i opremiti je odgovarajućom medicinskom opremom.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Kao što smo već rekli, pozitivan pomak je učinjen time što se lekarski pregledi sada vrše bez prisustva službe obezbeđenja, što je značajno za privatnost lica lišenih slobode, ali i za prevenciju zlostavljanja, jer se pod takvim uslovima zatvorenici koji su eventualno žrtve zlostavljanja lakše odlučuju da zlostavljanje prijave. Takođe, dobro je i što se sada pregledi nakon upotrebe mera prinude ponavljaju, kao što je propisano zakonom, što ranije nije bio slučaj.

Stomatološke usluge nikako ne bi smele biti ograničene na vađenje zuba, kao što je, bar prema rečima osuđenika, trenutno slučaj.

Bilo bi dobro edukovati medicinsko osoblje iz oblasti zatvorske patologije, a svo zatvorsko osoblje bar elementarno iz oblasti psihijatrije, kako bi bilo osposobljeno za rano otkrivanje psihijatrijskih poremećaja i prepoznavanje rizika od samoubistva kod osuđenika.

